

Przegląd Prawa Konstytucyjnego

ISSN 2082-1212, <https://czasopisma.marszalek.com.pl/10-15804/ppk>

<https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.14>
2023, nr 1 (71), ss. 13

Data publikacji: 28.02.2023
Data akceptacji: 30.11.2022

Cytowanie

CHICAGO: A. Chorążewska, *Wolność nauczania a autonomia edukacji akademickiej zgodnie z ustawą 2.0*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 1, s. 187–199, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.14>

APA: Chorążewska, A. (2023), *Wolność nauczania a autonomia edukacji akademickiej zgodnie z ustawą 2.0*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” nr 1, s. 187–199, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.14>

Anna Chorążewska

ORCID ID: 0000-0003-2917-3119

Uniwersytet Śląski w Katowicach

E-mail: anna.chorazewska@us.edu.pl

Wolność nauczania a autonomia edukacji akademickiej zgodnie z ustawą 2.0

Słowa kluczowe: uczelnia wyższa, wolność nauczania, autonomia programowa, edukacja akademicka, ustawa 2.0

Keywords: higher education institution, freedom to teach, curriculum autonomy, academic education, Act 2.0

Streszczenie

Artykuł został poświęcony zagadnieniu autonomii edukacji akademickiej. Do rozważenia tytułowego zagadnienia prowadzi analiza uwarunkowań faktycznych i prawnych przyjęcia tzw. Konstytucji dla Nauki oraz praktyki wykładni i stosowania jej w zakresie prowadzenia studiów. W ten sposób celem pracy staje się ustalenie, czy reguły prawne tworzenia programów studiów obowiązujące od roku akademickiego 2019/2020 zapewniają uczelniom wyższym w tym zakresie niezbędną autonomię instytucjonalną oraz gwarantującą wolność nauczania. W konkluzjach pracy stwierdza się, że przyjęta regulacja w odpowiedni sposób realizuje autonomię programową uczelni wyższej. Przeprowadzone analizy wykazują, że przyjęte rozwiązania odpowiednio równoważą wymóg ochrony interesu publicznego z potrzebą reagowania na potrzeby partnerów społeczno-

-gospodarczych uczelni wyższych. W ten sposób równoważy się jakość kształcenia względem konieczności wprowadzania do programów studiów nowych treści programowych, odpowiadających na wyzwania stawiane współcześnie absolwentom uczelni wyższych.

Abstract

The Freedom to Teach vs. Autonomy of Academic Education According to Act 2.0

The issue of work is the autonomy of academic education. Analyzing the factual and legal conditions for adopting the so-called Constitution for Science and applying Act 2.0. in the field of conducting studies leads to considering the presented issue. In this way, the work aims to determine whether legal rules of creating studies curricula, in force since the 2019/2020 academic year, provide universities with the necessary institutional autonomy and guarantee freedom of teaching. The work concludes that the adopted regulation adequately realizes the autonomy of academic education. The analyses show that the adopted solutions enough balance the requirement to protect the public interest and the need to respond to the needs of the socio-economic partners of higher education institutions. In this way, the quality of education is balanced with the need to introduce new curricular content into the programs of study, responding to the challenges of today's university graduates.

✱

W XXI w. ośrodki akademickie odgrywają znaczącą rolę w stymulowaniu rozwoju społecznego i gospodarczego współczesnych państw i społeczeństw. Misją uniwersytetu staje się kształtowanie nowych elit dla wolnego, tolerancyjnego, demokratycznego i kreatywnego społeczeństwa. Odpowiednia pozycja szkół wyższych w strukturze aparatu państwa jest zatem warunkiem kluczowym dla budowania społeczeństwa obywatelskiego, gdyż „żadne państwo, nietolerujące ograniczeń władzy ze strachu przed konsekwencjami, nie pozwoli na istnienie prawdziwego uniwersytetu”¹.

Dostrzegając tę doniosłą rolę szkolnictwa wyższego, w art. 70 ust. 5 Konstytucji RP przyznano jego podmiotom – „na zasadach określonych w ustawie” – autonomię instytucjonalną w stosunkach z władzami publicznymi.

¹ K. Jaspers, *The Idea of the University*, Boston 1959, s. 132.

Ustawodawca posiada swobodę przy ustalaniu granic tej autonomii. Może on nawet, gdy jest to konieczne w demokratycznym państwie prawa – w ramach określonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji – wyznaczać jej granice według przesłanek ingerencji w konstytucyjne wolności i prawa. Jednakże, wprowadzając ograniczenia, nie może naruszyć autonomii uczelni².

Pod pozorem zlimitowania swobód akademickich nie można wyzucić uczelni z uprawnień stanowiących jądro ich autonomii. Brak konstytucyjnej definicji autonomii, wymaga poszukiwania wyznaczników jej istoty w językowym znaczeniu pojęcia autonomia oraz w standardach kształtowania pozycji uniwersytetu państw demokratycznych³.

Termin „autonomia” wywodzi się z greckiego *autonomos* (*autos* – sam, sam we własnej osobie oraz *nomos* – prawo, norma) i jest rozumiany jako możliwość rządzenia się ustanowionymi przez siebie prawami. Stąd w słownikach jest uściślany jako „samostanowienie, prawo do samodzielnego rozstrzygnięcia spraw wewnętrznych danej zbiorowości, dotyczące narodu, miasta, instytucji itp.”⁴

W nawiązaniu do tej definicji, Trybunał Konstytucyjny przyjął, że w sensie normatywnym autonomia przekłada się na prawo wspólnoty akademickiej do rządzenia się swoim własnym prawem, na które składają się – regulujące jej funkcjonowanie – ustawy i rozporządzenia oraz statut uczelni uchwalany przez jej senat⁵. Trybunał, podzielając tradycyjny pogląd kwalifikowania uczelni jako zakładów publicznych (administracyjnych), przyjął, że stanowią one jedną z form decentralizacji administracji publicznej, a jako takie nie podlegają hierarchicznemu podporządkowaniu władzy, sprawują swe funkcje samodzielnie i dysponują tzw. władztwem zakładowym wobec grupy społecznej, jaką stanowią jego użytkownicy (destynatariusze)⁶. Owo władztwo⁷ polegać

² Wyrok TK z 28 kwietnia 2009 r., sygn. akt SK 27/07, OTK ZU Nr 4/A/2009, poz. 54.

³ A. Krzywoń, *Konstytucyjne aspekty autonomii szkoły wyższej* [w:] *Prawo nauki. Zagadnienia wybrane*, red. A. Jakubowski, A. Wiktorowska, Warszawa 2014, s. 64; J. Trzeciński, *Komentarz do art. 79 [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, red. L. Garlicki, Warszawa 1999, s. 10.

⁴ Słownik wyrazów obcych PWN, Warszawa 1980, s. 60.

⁵ Wyrok TK z 5 października 2005 r., sygn. akt SK 39/05, OTK ZU Nr 9/A/2005, poz. 99.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Uchwała 7 sędziów NSA z 13 października 2003 r., sygn. akt OPS 5/03, ONSA 1/2004, poz. 9.

ma na upoważnieniu organów zakładu do wydawania, w ramach ustaw, abstrakcyjnych i konkretnych aktów prawnych, w tym w szczególności do jednostronnego kształtowania stosunków prawnych z użytkownikami zakładu oraz z osobami, które znalazły się na terenie zakładu w innym charakterze.

Przez autonomię szkół wyższych należy w konsekwencji rozumieć „konstytucyjnie chronioną sferę prowadzenia badań naukowych i kształcenia, w ramach obowiązującego porządku prawnego. Oznacza to, iż Konstytucja zakłada istnienie aktów wewnętrznych tych uczelni [...]. Prawo do takich regulacji wewnętrznych przysługuje wszystkim szkołom wyższym po to, by mogły one realizować cel publiczny, jakim jest kształcenie studentów i prowadzenie badań naukowych (twórczej pracy artystycznej). [...] ustawy [...] muszą – w myśl art. 70 ust. 5 – respektować ich autonomię, tzn. nie mogą znosić istoty tej autonomii, poprzez zupełne i wyczerpujące unormowanie wszystkich spraw [...]”⁸.

Autonomia instytucjonalna prowadzić ma do stworzenia uczelniom warunków do optymalnej realizacji ich zadań w zakresie prowadzenia badań naukowych i twórczości artystycznej (art. 73) oraz nauczania (art. 70 ust. 1). Prawa wolnościowe z art. 73 mają przy tym chronić jednostkę i inne podmioty prawa przed nieuzasadnioną ingerencją ze strony państwa w przedmiot i metody badań naukowych oraz w treść i metody nauczania. „Autonomia ta nie ma charakteru absolutnego, ale dopuszcza ingerencję państwa w interesie publicznym, w szczególności w sprawach niezwiązanych bezpośrednio z przedmiotem i metodami prowadzonych badań naukowych oraz treścią programów nauczania”⁹.

Poszukując właściwych wzorców dla wyznaczania kierunków rozwoju ustawodawstwa w zakresie nadawania statusu prawnego uczelniom, Trybunał wskazał na *Magna Charta Universitatum*, dodając że choć dokument ten nie jest obowiązującym prawem i tylko niektóre uniwersytety polskie są jej sygnatariuszami, to niewątpliwie spełnia taką rolę¹⁰. Przyjęta 18 września 1988 r. w Bolonii przez Rektorów Uniwersytetów Europejskich *Charta* wyznacza bowiem autonomię jako fundamentalną zasadę działalności uniwersytetów, wyjaśniając że jej funkcją jest zapewnienie im warunków do realizowania badań naukowych i kształcenia w sposób moralnie i in-

⁸ Wyrok TK z 8 listopada 2000 r., sygn. akt SK 18/99, OTK ZU Nr 7/2000, poz. 258.

⁹ Wyrok TK z 7 lutego 2006 r., sygn. akt SK 45/04, OTK ZU Nr 2/A/2006, poz. 15.

¹⁰ Wyrok TK z 5 października 2005 r., sygn. akt SK 39/05.

telektualnie wolny od wszelkich wpływów politycznych i uwarunkowań ekonomicznych. Podobnie przyjęta 19 czerwca 1999 r. przez Europejskich Ministrów Edukacji *Deklaracja Bolońska. Szkolnictwo wyższe w Europie* – wśród obligatoryjnych cech charakteryzujących status uniwersytetów wymienia autonomię i niezależność jako niezbędne przesłanki do zagwarantowania tego, by szkolnictwo wyższe oraz system badań mogły na bieżąco dostosowywać się do zmieniających się potrzeb, wymagań społeczeństwa oraz postępu wiedzy naukowej.

Uczelnie wyższe, w granicach wyznaczonych ustawą oraz z poszanowaniem obowiązującego porządku prawnego, przy prowadzeniu działalności badawczej i edukacyjnej powinny zatem móc korzystać z autonomii¹¹ normatywnej, naukowej, organizacyjnej i finansowej. Teoria dwuwarstwowego pojmowania norm konstytucyjnych oraz uznanie funkcji gwarancyjnej art. 70 ust. 5, prowadzi do zrekonstruowania prawa podmiotowego do autonomii, kreującego uprawnienia jednostkowe na tzw. poziomie minimum w powyższym zakresie¹², a także wymaga przyznania uczelniom instrumentów chroniących zbiorowe interesy wspólnoty akademickiej¹³. Omawiana autonomia realizuje się w konsekwencji w wertykalnym podziale władzy, przyznającym do wykonywania szkołom wyższym – na zasadach samorządności i własnej odpowiedzialności – istotną częśći zadań publicznych związanych z wolnością nauki (art. 73), które ze względu na swoją specyfikę czy znaczenie mogą być efektywnie realizowane jedynie w autonomicznej strukturze¹⁴.

Uwzględniając te ramy w ustawie 2.0. zwanej też „Konstytucją dla nauki”¹⁵ przyjęto, że misją systemu szkolnictwa wyższego i nauki jest m.in. prowadzenie najwyższej jakości kształcenia oraz działalności naukowej (art. 2), a jego podstawą – wolność nauczania, twórczości artystycznej, badań naukowych i ogłaszania ich wyników oraz autonomia uczelni (art. 3 ust. 1). W preambule do tej ustawy podkreślono, że obowiązkiem władzy publicz-

¹¹ A. Krzywoń, *op.cit.*, s. 52–54.

¹² Idem, s. 63–64.

¹³ M. Masternak-Kubiak, *Autonomia szkół wyższych na gruncie Konstytucji RP* [w:] *Nowe prawo o szkolnictwie wyższym a podmiotowość studenta*, red. A. Szadok-Bratuń, Wrocław 2007, s. 19.

¹⁴ A. Krzywoń, *op.cit.*, s. 49–50.

¹⁵ Ustawa z 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. 2022 poz. 574 ze zm.).

nej jest stworzenie optymalnych warunków m.in. dla autonomii społeczności akademickiej, czyniąc tę wspólnotę podmiotem tej autonomii. Niemniej zapowiadana we wstępie samorządność akademicka nie jest dalej *explicite* wyjaśniona¹⁶. Stosownie do Rekomendacji UNESCO w sprawie statusu nauczycieli akademickich¹⁷ ustawa realizuje zasady samorządności, kolegialności oraz właściwego kierownictwa akademickiego poprzez przyjęcie reguł większościowego udziału przedstawicieli nauczycieli akademickich w organach uczelni oraz kolegialnego podejmowania decyzji. Jednocześnie ekspozuje rolę rektora wybieranego przez kolegium elektorów w demokratycznej procedurze, czyniąc go rzeczywistym beneficjentem konstytucyjnej autonomii uczelni wyższej.

Z perspektywy rozwoju społecznego i gospodarczego kraju za najważniejszy przejaw samorządności uczelni wyższych uznać należy autonomię edukacji akademickiej. Uniwersytet nie powinien bowiem produkować podwładnych, „lecz podmioty.[...] Odpowiednio kształcony podmiot poznaje reguły myślenia, a nie treść pozytywnej wiedzy, dzięki czemu myślenie i zdobywanie wiedzy stają się aktywnością wolną i autonomiczną, częścią samego podmiotu”¹⁸ W tej kwestii w piśmiennictwie stwierdzono, że z perspektywy regulacji ustawy 2.0. „podmioty edukacji akademickiej są, trawestując rzymskie *glebae adscripti, studia adscripti*, „przypisańcami” do kierunku studiów i dyscypliny nauki. Szanse na interdyscyplinarne czy transdyscyplinarne studiowanie są niewielkie”¹⁹. Ta niepokojąca teza, czyni koniecznym zweryfikowanie, czy stosownie do wymogu konstytucyjnego, ustawa 2.0. zapewnia uczelniom prawo do autonomii programowej, której sedno wyraża się w zapewnieniu jednostce możliwości korzystania wolności nauki (art. 73). Autonomia instytucjonalna wymaga zapewnienia szkołom wyższym w ustawie znacznej samodzielności i niezależności w stanowieniu o sobie we wszystkich obszarach ich działania, w tym zwłaszcza w zakresie pro-

¹⁶ H. Izdebski, *Samorządność, autonomia, wolność nauki*, „Academia” 2022, nr 1/69, DOI: 10.24425/academiaPAN.2021.140133.

¹⁷ Rezolucja przyjęta w oparciu o sprawozdanie Komisji II na 26 posiedzeniu plenarnym 11 listopada 1997 r. Konferencji Generalnej UNESCO.

¹⁸ B. Readings, *Uniwersytet w ruinie*, Warszawa 2017, s. 112.

¹⁹ M. Czerepaniak-Walczak, *Autonomia edukacji akademickiej w warunkach centralizmu programowego i dekretowanych efektów kształcenia*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 2018, nr 2, s. 21.

wadzenia badań naukowych i kształcenia²⁰. Samodzielność ta nie jest przy tym celem samym w sobie, ale przełożyć się ma na możliwie najwyższą jakość badań naukowych i kształcenia²¹ oraz efektywne realizowanie przez uczelnie dalszych, określonych w ustawie, zadań na rzecz społeczeństwa i państwa, jakimi są kształtowanie postaw obywatelskich, a także uczestnictwo w rozwoju społecznym oraz tworzeniu gospodarki opartej na innowacjach (art. 2). W ten sposób autonomię instytucjonalną i wynikającą z niej tradycyjne wartości akademickie (wolność nauki z art. 73) funkcjonalnie powiązano z odpowiedzialnością uczelni wyższych za jakość świadczonych przez nie usług publicznych.

Wolność nauki wymaga od ustawodawcy stworzenia warunków do wolnego od wszelkich nacisków, systematycznego i metodologicznie uporządkowanego opisywania rzeczywistości oraz dokonywania – zwłaszcza w oparciu o kryterium prawdy – obiektywnie weryfikowalnych ustaleń na jej temat. Swym zakresem obejmuje ona zarówno aspekt badawczy (prowadzenie badań naukowych i ogłaszanie ich wyników), jak i dydaktyczny (kształcenie). W granicach wyznaczonych przez prawo i wymóg ochrony interesu publicznego, wolność nauczania konkretyzuje się zaś w swobodzie uczelni w określeniu treści programowych i doboru metod kształcenia²², przy równoczesnym przyznaniu władzy publicznej prawa oddziaływania na program nauczania oraz wymogi kwalifikacyjne stawiane nauczycielom akademickim²³.

Analiza uwzględnionych w toku prac legislacyjnych uwag do projektu ustawy 2.0.²⁴ dowodzi, że interesariusze domagali się, by w „Konstytucji dla nauki” „pojęcie kierunku studiów zostało zdefiniowane, i to w taki sposób, żeby interdyscyplinarność była w nim również dopuszczona”²⁵. Proponowali oni następujące jej ujęcie: „Kształcenie jest prowadzone w ramach kierunków studiów przyporządkowanych do jednej lub kilku dyscyplin na-

²⁰ M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 73 [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019, s. 237.

²¹ M. Bartoszewicz, *Komentarz do art. 70 [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014.

²² M. Florczak-Wątor, *op.cit.*, s. 244–45.

²³ Wyrok TK z 11 maja 2007 r., sygn. akt K 2/07, OTK ZU Nr 5/A/2007, poz. 48.

²⁴ Druk nr 2446 Część II z 5 kwietnia 2018 r, <https://orka.sejm.gov.pl> (17.12.2022).

²⁵ Uwaga nr 198, Pracownicy i studenci UW.

ukowych lub artystycznych”²⁶, dodając że interdyscyplinarność studiów jest niezwykle pożądana z punktu widzenia rozwoju nauki oraz potrzeb gospodarki. Ustawodawca za cel miał postawić sobie usunięcie niepewności w zakresie określenia wartości współczynników kosztochłonności studiów tak, by nie zniechęcać do ich prowadzenia na ważnych dla rozwoju kraju kierunkach wielod dziedzinowych jak: „energia odnawialna” czy „cyberbezpieczeństwo”²⁷.

Porządkując w ustawie 2.0. zasady tworzenia studiów, ograniczając przy tym możliwość uruchamiania konkurujących ze sobą wewnątrz uczelni kierunków²⁸, prawodawca przyznał uprawnienie do ich prowadzenia uczelni, zobowiązując rektora do tworzenia studiów na określonym kierunku, poziomie i profilu, zaś senat – do określania ich programów na wniosek rektora jako przewodniczącego tego organu. W ten sposób podmiotem ustawowej autonomii programowej uczelni wyższej, stał się jej rektor. Ustawodawca odszedł od uprzednio obowiązujących rozwiązań, przyznających autonomię programową ciałom kolegiatnym (rady wydziałów), składających się z przedstawicieli dyscyplin naukowych, w których obszarze osadzone były programy studiów.

Ustawodawca, podzielając pogląd dyrektora generalnego UNESCO Frederico Mayora (1991), głoszącego że: „Nie można zagwarantować jakości edukacji, nie stawiając dążenia do doskonałości jako celu badań, nauczania, działalności przygotowawczej i nauki”²⁹, wolność edukacji akademickiej powiązał kategorią naukową uczelni w dyscyplinach, w których prowadzi badania. Pozwolenie na utworzenie studiów nie jest wymagane na kierunkach przyporządkowanych do dyscypliny, w której uczelnia posiada kategorię naukową A+, A albo B+ (art. 53 ust. 7).

Uwzględniając przywołane postulaty partnerów społecznych uniwersytetu, ustawodawca zapewnił możliwość prowadzenia kształcenia zarówno in-

²⁶ Uwaga nr 201, Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

²⁷ Uwaga nr 199, Osoba fizyczna, KRASP.

²⁸ Stosownie do regulacji art. 53 ust. 10 wykluczające możliwość ubiegania się o pozwolenie na utworzenie studiów na kierunku, poziomie i profilu o tej samej nazwie lub programie określający takie same efekty uczenia się, przyporządkowane do tej samej dyscypliny, co już prowadzone studia.

²⁹ B. Cabal, *The University as an Institution Today, UNESCO i IDRC, Paryż i Ottawa 1993*, s. 212.

terdyscyplinarnego, jak i międzydziedzinowego. W art. 53 przyjął, że studia prowadzi się na określonym kierunku, poziomie i profilu kształcenia z przyporządkowaniem ich programu do jednej (ust. 1) lub wielu dyscyplin naukowych ze wskazaniem wśród nich wiodącej, w ramach której będzie uzyskiwana ponad połowa efektów uczenia się (ust. 2). Uczelnia akademicka, posiadająca kategorię naukową A+ albo A w co najmniej 4 dyscyplinach, zawierających się w co najmniej 2 dziedzinach, może prowadzić indywidualne studia międzydziedzinowe (np. typu *Art & Science*), umożliwiające uzyskanie dyplomu ukończenia studiów na więcej niż jednym kierunku (art. 59). Prawnie możliwe jest też uruchomienie z udziałem pracodawcy studiów dualnych o profilu praktycznym (art. 62).

Analizowane regulacje zerwały z tradycyjnym nazewnictwem kierunków, przyznając uczelniom pełną autonomię przy tworzeniu ich nazw, zastrzegając przy tym, że przedmiot uzyskanych przez absolwenta uprawnień zawodowych powinien zostać bezpośrednio związany z dyscypliną lub dyscyplinami naukowymi, do których kierunek został przyporządkowany. Prawodawca nie zdefiniował też efektów uczenia się właściwych dla poszczególnych dyscyplin³⁰. W warunkach transdyscyplinarności badań realizacja tych samych treści programowych może bowiem prowadzić do równoczesnego uzyskania efektów uczenia się we więcej niż jednej dyscyplinie naukowej. Zagwarantowano w ten sposób możliwość tworzenia autorskich programów studiów o katalogu efektów uczenia się, które są otwarte na wzajemne przenikanie się dziedzin i dyscyplin, a zarazem są zamknięte przez obowiązek wykazania ich związku treściowego z dyscypliną lub dyscyplinami przypisanymi do kierunku. Regulacje ustawy 2.0., tworząc ramy autonomii programowej, wykluczają bowiem możliwość tworzenia programów studiów o niespójnej koncepcji kształcenia czy treściach zakładających uzyskanie efektów uczenia się o charakterze blankietowym. W uzupełnieniu do regulacji art. 67 i 68 ustawy³¹, rozporządzenie

³⁰ Rozporządzenie MNiSW z 14 listopada 2018 r. w sprawie charakterystyk drugiego stopnia efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6–8 Polskiej Ramy Kwalifikacji (Dz.U. poz. 2218).

³¹ Przepisy przewidują, że program studiów prowadzonych na określonym kierunku, poziomie i profilu m.in. określa: efekty uczenia się opisane w ustawie z 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji w przepisach wydanych na podstawie art. 7 ust. 3 tej ustawy; opis procesu prowadzącego do uzyskania efektów uczenia się; liczbę punktów ECTS przypisanych do zajęć; wymiar praktyk zawodowych. Charakteryzują również pojęcie

w sprawie studiów³² wymaga, by w programie studiów określono m.in. „zajęcia lub grupy zajęć wraz z przypisaniem do nich efektów uczenia się i treści programowych zapewniających uzyskanie tych efektów; sposoby weryfikacji i oceny efektów uczenia się osiągniętych przez studenta w trakcie całego cyklu kształcenia [...] dodając że program studiów dla kierunku przyporządkowanego do więcej niż jednej dyscypliny określa dla każdej z tych dyscyplin procentowy udział liczby punktów ECTS w ogólnej liczbie punktów ECTS właściwej dla tego kierunku ze wskazaniem dyscypliny wiodącej”.

Ustawa (art. 53, art. 76) i rozporządzenie (§ 3) stanowią, że program studiów składa się z modułów kształcenia określających zajęcia lub grup zajęć wraz przypisaniem do nich efektów uczenia się i treści programowych, których realizacja prowadzi do osiągnięcia sylwetki absolwenta opisanej w koncepcji kształcenia oraz uzyskania efektów uczenia się w dyscyplinie lub dyscyplinach naukowych, do których kierunek został przyporządkowany. Moduły te nie powinny zawierać treści programowych o charakterze otwartym czy blankietowych efektach uczenia się, tj. niepowiązanych z właściwą dla kierunku dyscypliną lub dyscyplinami naukowymi. Nie oznacza to, że niemożliwe jest to, by – jak pisał Andrzej Walicki – studiując filologię rosyjską na Uniwersytecie Warszawskim, można było jednocześnie uczestniczyć w seminariach filozoficznych na Uniwersytecie Łódzkim oraz spotykać się ze środowiskiem „warszawskiej szkoły historyków idei”³³. Prawne ramy tworzenia programów studiów, dostarczają podstaw do uwzględnienia w nich treści modułów odpowiadających na zainteresowania studenta oraz rozszerzających jego horyzonty, zrywając z hermetycznym kształceniem jednodyscyplinowym. W programie studiów, poza zajęciami z wychowania fizycznego oraz lektoratami zapewniającymi osiągnięcie znajomości języka obcego odpowiednio na po-

punktów ECTS jako miarę średniego nakładu pracy studenta niezbędnego do uzyskania efektów uczenia się, przesądzając że 1 pkt odpowiada 25–30 godzinom pracy studenta. Ponadto determinują w przypadku, których kierunków studiów (enumeratywnie wyliczonych) ich program musi uwzględniać standardy kształcenia, czyli ustalony w drodze rozporządzenia zbiór reguł i wymagań w zakresie kształcenia dotyczących sposobu organizacji kształcenia, osób prowadzących to kształcenie, ogólnych i szczegółowych efektów uczenia się, a także sposobu weryfikacji osiągniętych efektów uczenia się.

³² Rozporządzenie MNiSW z 27 września 2018 r. w sprawie studiów (t.j. Dz.U. 2021 poz. 661).

³³ A. Walicki, *Zniewolony umysł po latach*, Warszawa 1983, s. 8 i n.

ziomie B2 (I stopnia) B2+ (II stopnia i jednolite studia magisterskie) Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego, powinny znaleźć się (§ 3 ust. 1 pkt 7 rozporządzenia):

1. w wymiarze nie mniejszym niż 30% ogólnej liczby punktów ECTS – zajęcia do wyboru (§ 3 ust. 3);
2. w przypadku studiów o profilu ogólnoakademickim, w wymiarze większym niż 50% liczby punktów ECTS, zajęcia związane z prowadzoną w uczelni działalnością naukową w dyscyplinie lub dyscyplinach, do których przyporządkowany jest kierunek studiów;
3. w przypadku kierunków przyporządkowanych do dyscyplin w ramach dziedzin innych niż odpowiednio nauki humanistyczne lub nauki społeczne – w wymiarze nie mniejszym niż 5 pkt. ECTS zajęcia odpowiednio z dziedziny nauk humanistycznych lub nauk społecznych.

Ponadto, przy przeprowadzaniu ocen programowych, Polska Komisja Akredytacyjna pozytywnie zweryfikowała praktykę ujmowania w programach studiów treści subsydiarnych wobec kluczowych aspektów koncepcji kształcenia, których rolą jest przygotowanie studenta do uzyskania efektów uczenia się w dyscyplinie czy dyscyplinach właściwych dla kierunku albo też udzielenie wsparcia przy ich uzyskiwaniu. Obecność takich modułów w programie studiów może być uzasadniona:

1. profilem kształcenia na danym kierunku we wiodących ośrodkach tak krajowych, jak i zagranicznych;
2. nawiązaniem do tradycji kształcenia, czyli nieobowiązujących już przepisów o standardach kształcenia³⁴, które obok zespołu kierunkowych treści programowych, określały ich grupę podstawową o funkcji systematyzującej wiedzę studenta lub wyposażających go, obok kompetencji specjalistycznych, w umiejętności i kompetencje ogólne (uniwersalną wiedzę)³⁵;

³⁴ Rozporządzenie MNiSW z 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (Dz.U. Nr 164 poz. 1166).

³⁵ Np. standardy kształcenia przewidywały następujące podstawowe treści programowe: dla kierunku filologia polska: Język łaciński z elementami kultury antycznej, Wiedza o kulturze, Nauki pomocnicze filologii polskiej, Historii Polski, Historii filozofii.

3. potrzebą udzielenia wsparcia dla kształcenia specjalistycznego we wiodącej dla kierunku studiów dyscyplinie naukowej poprzez wykorzystanie dorobku innych dyscyplin³⁶.

Możliwość ujmowania w programach studiów takich treści, zrodziła praktyczny problem na tle stosowania § 3 ust. 4 rozporządzenia, rodząc pytanie, czy ich obecność wymaga traktowania studiów jako interdyscyplinarnych z art. 53 ust. 2.

Rozstrzygając to zagadnienie Prezydium Polskiej Komisji Akredytacyjnej³⁷ wyjaśniło, że: „Przyporządkowanie kierunku do dyscypliny, w tym liczba dyscyplin, powinno racjonalnie wynikać z kluczowych przesłanek i celów prowadzenia danego kierunku studiów, ujętych w koncepcji kształcenia i znajdujących odzwierciedlenie w efektach uczenia się, a nie polegać na mechanicznym przyporządkowaniu kierunku do każdej dyscypliny, która jest adekwatna, choćby tylko w minimalnym stopniu, do jakiegokolwiek, nawet pojedynczego efektu uczenia się określonego dla kierunku studiów. [...] Przyporządkowywanie kierunku do dużej liczby dyscyplin może być uzasadnione w świetle koncepcji kształcenia tylko wtedy, jeżeli każda z tych dyscyplin odgrywa istotną rolę jako podstawa formułowania koncepcji, natomiast nie może być uzasadnione obecnością w programie studiów elementów efektów uczenia się i programu studiów o charakterze subsydiarnym, względem całej koncepcji kształcenia. [...] Przykładowo, jeżeli zgodnie z koncepcją kształcenia, absolwent studiów ma być ekonomistą i nie ma posiadać poszerzonych kwalifikacji w zakresie prawa, to nie jest uzasadnione przyporządkowanie kierunku studiów do dyscypliny nauki prawne tylko z tego powodu, iż w efektach uczenia się i w programie studiów obecne są pojedyncze elementy związane z wiedzą prawniczą (pojedyncze/nieliczne efekty, pojedyncze/nieliczne zajęcia, jak np. Propedeutyka prawa, Prawo dla ekonomistów, Encyklopedia prawa, itp.)”, a których obecność ma służyć uzyskaniu efektów uczenia się w naukach ekonomicznych.

³⁶ Np. program kształcenia na kierunku prawo, uwzględniając stopień skomplikowania problemów ujawniających się przy wykonywaniu zawodów prawniczych, powinien obejmować treści programowe z zakresu: ekonomii (ekonomiczne aspekty tworzenia i stosowania prawa), językoznawstwa, psychologii, socjologii czy szeroko stosowanych już w naukach prawnych metod ilościowych.

³⁷ Stanowisko interpretacyjne Prezydium PKA nr 5/2020 z 2 lipca 2020 r, <https://www.pka.edu.pl/wp-content/uploads/2020/08/Stnowisko-5.pdf> (17.12.2022).

Przeprowadzona analiza ustawowych ram swobody uczelni kształtowania treści programowych i doborze metod kształcenia przy tworzeniu kierunku studiów, prowadzi do wniosku, że autonomia programowa szkół wyższych została odpowiednio poszanowana, zapewniając im prawną możliwość reagowania na potrzeby otoczenia społeczno-gospodarczego przy tworzeniu studiów.

Literatura

- Bartoszewicz M., *Komentarz do art. 70 [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014.
- Cabal B., *The University as an Institution Today, UNESCO i IDRC*, Paryż i Ottawa 1993.
- Czerepaniak-Walczak M., *Autonomia edukacji akademickiej w warunkach centralizmu programowego i dekretowanych efektów kształcenia*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 2018, nr 2.
- Florczak-Wątor M., *Komentarz do art. 73 [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019.
- Izdebski H., *Samorządność, autonomia, wolność nauki*, „Academia” 2022, nr 1/69.
- Jaspers K., *The Idea of the University*, Boston 1959.
- Krzywoń A., *Konstytucyjne aspekty autonomii szkoły wyższej [w:] Prawo nauki. Zagadnienia wybrane*, red. A. Jakubowski, A. Wiktorowska, Warszawa 2014.
- Masternak-Kubiak M., *Autonomia szkół wyższych na gruncie Konstytucji RP [w:] Nowe prawo o szkolnictwie wyższym a podmiotowość studenta*, red. A. Szadok-Bratuń, Wrocław 2007.
- Readings B., *Uniwersytet w ruinie*, Warszawa 2017.
- Trzeciński J., *Komentarz do art. 79 [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, red. L. Garlicki, Warszawa 1999.
- Walicki A., *Zniewolony umysł po latach*, Warszawa 1983.